

ՄՆԱՅԱԿԱՆ ՍՄԱՅԱՐՅԱՆ ՍՈՒՐԵՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՆԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Վերջին տարիների ընթացքում մրցակցությունը բնական ռեսուրսների, հատկապես հիդրոէկարբոնային էներգակիների վերահսկման կամ դրանց կայուն մատակարարումներն ապահովելու համար գնալով ավելի մեծ տեղ է զբաղում միջազգային հարաբերություններում: 2004-2005թթ. կտրվածքով նավթի, հեղուկ բնական գազի (ՀԲԳ) պահանջարկի և զենքի, ինչպես նաև միջուկային էներգետիկայի դերակատարման նորովի ընկալման վերաբերյալ մամլո հրապարակումները և գիտահետազոտական վերլուծությունները առաջնային տեղ զբաղեցրեցին համաշխարհային մամուլի էջերում՝ շատ դրվագներում երկրորդական թեմաների վերածելով այնպիսի միջազգային խնդիրների քննարկումներն, ինչպիսիք են՝ տարածաշրջանային ինտեգրացիան, զլոբալ պայքարն ահաբեկչության դեմ, իրաքյան պատերազմը, «գունավոր» հեղափոխությունները նախկին ԽՍՀՄ տարածքում և Իրանի միջուկային ծրագիրը: Որոշ հետազոտություններում էներգետիկ անվտանգության¹ խնդիրները ներկայացվում են նաև վերը թվարկված միջազգային գործընթացների համատեքստում՝ բացահայտելով դրանց փոխկապակցված բնույթը:

Չանագան օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ կարծիքների համադրմամբ՝ կարելի է գալ այն եզրակացության, որ ներկայիս համաշխարհային գործընթացներում հումքային ռեսուրսների համար աշխարհատնտեսական մրցակցությունը նորից առաջնային դեր է ստաճում՝ վերածվելով համաշխարհային ռազմավարական փոփոխությունների ելակետային պատճառի: «Էներգակիրների պահանջարկի կտրուկ աճով և էներգակիրների շուկայում տեղի ունեցող գնային արագ վայրկյալներումներով պայմանավորված՝ միջազգային մրցակցությունն էներգակիների համար աստիճանաբար ավելի լարված բնույթ է ստանում», նշվում է Չինաստանի Արդի Միջազգային Հարաբերությունների ինստիտուտի վերլուծության մեջ: ԱՄՆ Արտաքին հարաբերությունների խորհրդի կողմից 2005թ. դեկտեմբերին հրապարակված «Գլոբալ նավթային շուկայի մի-

տումները» հռովածում³ ամփոփ ներկայացվում է համաշխարհային նավթի շուկայի ներկայիս իրավիճակը 2004-2005թթ. նավթային շուկայում տեղի ունեցած փոփոխությունների համատեքստում: Հռովածում մասնավորապես նշվում է, որ էներգակիրների համաշխարհային պահանջարկի մակարդակը, գրեթե հասնելով մատակարարման հնարավորություններին, հավելյալ լարվածություն է առաջացրել նավթային շուկայում: Միջազգային իրավիճակի այս փոփոխությունը կտրուկ տեղաշարժեր է առաջ բերում խոշոր պետությունների արտաքին քաղաքական կեցվածքում և գործունեության մեջ:

Եթե տվյալ համատեքստում արևմտյան երկրների, նախկին խորհրդային տարածքի պետությունների և Հայաստանի ամփոփական հարևանների տնտեսական և քաղաքական գործունեությանը հայաստանյան վերլուծական հրապարակումներում անդրադառնում են բավականին հաճախ, ապա այս կապակցությամբ Ասիական-Խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանում (ԱԽՏ) տեղի ունեցող իրադարձություններին Հայաստանում անդրադառնում են օտարերկրյա մամուլ հրապարակումների տեսանկյունից: Այս իրողությունը շատ անգամ քացառում է Հարավային Կովկասի վրա վերը նշված քաղաքատնտեսական տեղաշարժերի ազդեցության ամբողջական ընկալումը, քանի որ մեր տարածաշրջանում և դրա հարևանությամբ տեղի ունեցող վերադասավորումների ամբողջական պատկերից դուրս են մնում Չինաստանի, Հնդկաստանի և, որպես հետևանք՝ ԱԽՏ արագ տնտեսական և քաղաքական առաջընթացի հետևանքով տեղի ունեցած որոշակի զարգացումներ: Այն դեպքում, երբ հենց ԱԽՏ-ի սրընթաց զարգացման հետ կապված զանազան գործոններն են առաջացրել այս տեղաշարժերը Հարավային Կովկասում ներկա ուժային կենտրոնների ռազմավարական կեցվածքում և պատճառ են հանդիսանում արագորեն վափոխվող համագործակցության և գործընկերության զանազան վերաձևումների համար, որոնք, ըստ ամենայնի, կունենան երկարաժամկետ հետևանքներ: Այս հռովածում փորձ է արվում ներկայացնել համաշխարհային զարգացումներում տեղի ունեցող փոփոխությունները՝ ելնելով վերոհիշյալ տրամաբանությունից: Մեր վերլուծությունը հիմնականում կենտրոնացնում է համաշխարհային էներգետիկ անվտանգության այն ասպեկտների վրա, որոնք գոյացել են Չինաստանի նավթային արդյունաբերության, նավթային պահանջարկի աճի և դրա արտաքին քաղաքական հետևանքների համադրությունից:

(Աղյուսակ 1) Նավթի համաշխարհային պաշարները 2004թ. դրությամբ/մլրդ բարել			
Աղբյուրը՝ OPEC Annual Statistical Bulletin (Vienna, Austria: OPEC, 2005)			
Հյուսիսային և Հավայյան Ամերիկա	ԱՄՆ՝ 21,8	Մեքսիկա՝ 14,8	Վենեսուելա՝ 79,9
Արևմտյան Եվրոպա	Նորվեգիա՝ 9,6	Մեծ Բրիտանիա՝ 4,5	
Արևելյան Եվրոպա	Ռուսաստան՝ 90,1		
Մերձավոր Արևելք	Իրաք՝ 115	Սաուդյան Արաբիա՝ 264	ՄԱԷ՝ 97,8
Աֆրիկա	Լիբիա՝ 37	Նիգերիա՝ 35,9	
Ասիա	Չինաստան՝ 17,1		

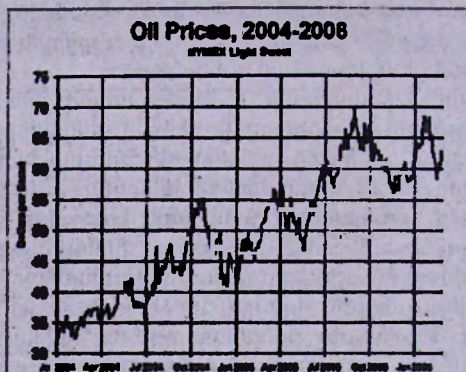
Աղյուսակ 1-ում բերված են նավթի համաշխարհային հայտնի պաշարների վերաբերյալ OPEC-ի կողմից կատարված մոտավոր հաշվարկի տվյալները: Բացի աղյուսակում նշված երկրներից, ներկայումս նավթի հարուստ պաշարներ ունեն նաև Իրանը (132,5 մլրդ բարել), Քուվեյթը (99 մլրդ բարել), Քաթարը (15,2 մլրդ բարել), Ղազախստանը (39,6 մլրդ բարել) և մի շարք այլ երկրներ, որոնց պաշարները տատանվում են 0,5-ից 10 մլրդ բարելի սահմաններում: Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ համաշխարհային նավթի հայտնի պաշարների գերակշռ մասը կենտրոնացած է Մերձավոր Արևելքում: Բացի այդ նավթի հարուստ պաշարներ կան նաև Ռուսաստանում, Աֆրիկյան մայրցամաքում, Հարավային Ամերիկայում և Կենտրոնական Ասիայում: Տնտեսության կառուցվածքային տեսանկյունից նավթի պաշարները կենտրոնացած են զարգացող կամ քերի զարգացած երկրներում, մինչդեռ նավթի սպառման հիմնական պահանջարկը, բնականաբար, առկա է զարգացած կամ արագ զարգացում ապրող երկրներում: Ջարգացած երկրների տարածքում (ԱՄՆ-ում, Մեծ Բրիտանիայում և Նորվեգիայում) առկա, ամենադյուրին և կայուն արտահանումներն ապահովող նավթի պաշարները վերջանում են: Նավթի և գազի արտադրության դինամիկան Սիացյալ Նահանգներում, Չինաստանում և Հնդկաստանում կամ նվազում է, կամ գտնվում միևնույն մակարդակի վրա նախորդ տարիների համեմատ, այն դեպքում, երբ էներգիայի սպառումն այս երկրներում կտրուկ աճ է արձանագրել: Դեֆիցիտը բավարարելու նպատակով այս երկրների կառավարությունները քայլեր են ձեռնարկում աշխարհի տարբեր տարածաշրջաններից համապատասխան ներկրումներ ապահովելու համար, ինչը հավելյալ մրցակցություն է առաջ բերում հատկապես Ասիական տարածաշրջանում⁴:

Այս իրավիճակում զարգացած և զարգացող արդյունաբերական երկրները որոշակի կախվածության մեջ են ինչպես մերձավորարևելյան տարածաշրջանի երկրներից, այնպես էլ վերջին երկու տասնամյակներում նավթի արահաճումներն ավելացրած այնպիսի երկրներից, ինչպիսիք են Ռուսաստանը, Վենեսուելան, Նիգերիան և Մուդանը⁵։ Նավթային մատակարարումների հետ կապված իրավիճակը քնակոխել է մի փուլ, որտեղ նավթի մատակարարման իրավիճակն ամենաանկայունն է 1973թ. նավթային ճգնաժամից ի վեր։ Ներկայիս ճգնաժամը նախևառաջ կապված է էներգակիրների մատակարարման ժամկետային խնդիրների հետ⁶, քանի որ արդի տնտեսական հարաբերությունների ինտենսիվ բնույթը ստիպում է միջազգային համայնքին ապահովել էներգակիրների կայուն ու անխափան, հետևաբար՝ նաև տարբերակված աղբյուրներ ունեցող էներգամատակարարման համակարգ։

Վերլուծելով Չինաստանի և Հնդկաստանի հիդրոկարբոնային վառելիքի ներմուծման պահանջարկի վերջին տարիների կտրուկ աճը, որոշ փորձագետներ գալիս են այն եզրակացության, որ տեսանելի ապագայում նավթի գները կպահպանեն անկանխատեսելի փոփոխությունների միտումը, պահանջարկ-առաջարկ համամասնության հավասարման պայմաններում, անբարենպաստ կլիմայական իրավիճակի, զանազան տնտեսական և քաղաքական ճգնաժամների հետևանքներին նավթային շուկայի առավել զգայուն արձագանքներով պայմանավորված։ Այսպիսով, էներգետիկ անվտանգությունը կրկին գտնվում է միջազգային համայնքի ուշադրության կենտրոնում⁷։ Նավթային շուկայի կայունության գրավականը դարձնելով առաջին հերթին անվտանգության հետ կապված հարցերի գիտակցումը։ Ինչպես նշեցինք, միջազգային իրավիճակի այս փոփոխությունները ազդում են նավթի համաշխարհային գների վրա, որն իր հերթին անկայունության ազդանշաններ է առաջ բերում համաշխարհային տնտեսական աճն ապահովող ներդրումային շուկաներում։ Այսպես, օրինակ, 2006թ. հունվարի երկրորդ տասնօրյակում հուն նավթի մեկ բարելի ֆյուչերսային գինը կազմեց 68 ԱՄՆ դոլար, մեկ շաբաթվա ընթացքում աճելով 7%⁸։ Իրանի միջուկային ծրագրի շուրջ և Նիգերիայում ծավալվող իրադարձությունների հետ կապված⁹։

2003թ. սեպտեմբեր ամսին Նյու Յորքի առևտրական բորսայում հուն նավթի մեկ բարելի միջին տարեկան գնի ստանդարտը կազմում էր 25 ԱՄՆ դոլար։ Կտրուկ աճ արձանագրելով՝ 2005թ. օգոստոս ամսին հուն նավթի գինը հասավ մոտ 70 ԱՄՆ դոլարի՝ հիմք հանդիսանալով զանազան վատատես մեկնաբանությունների՝ կապված ԱՄՆ և համաշխարհային տնտեսության զարգացման հետ։ Այսպիսի մեկնաբանությունները ելնում են այն հանգամանքից, որ նավթային գների մմանօրինակ աճը 1973 և 1979թթ. էներգետիկ ճգնաժամների⁹ ժամանակ հանգեցրեց

ԱՄՆ տնտեսական ռեցեսիային: Որոշ գնահատականներով՝ ներկայումս 70-ականների ռեցեսիային համարվող ճգնաժամ կարող է առաջանալ եթե նավթի մեկ բարելի գինը հատի 90 ԱՄՆ դոլարի սահմանը: Սակայն, լավատես մեկնաբանները դեմ են այս գնահատականներին և կանխատեսումներին՝ փաստելով այլ էներգետիկ աղբյուրների առկայությունը, մասնավորապես՝ հեղուկ բնական գազի (ՀԲԳ) աճող օգտագործումը զարգացած և զարգացող երկրների կողմից: Այնուամենայնիվ, ներքևում բերված գծապատկերի տվյալներից երևում է, որ հում նավթի գներն արդեն մոտ 3 տարի պահպանել են աճելու միտումը:

Հում նավթի գները 2004-2006թթ. (Աղբյուրը՝ New York Mercantile Exchange)

Հում նավթի գները 2004-2006թթ.

Փորձագետների որոշ մասը նշում է, որ նավթային գների աճը պայմանավորված է ոչ թե նավթային պաշարների մոտալուտ վերջացմամբ ու, իբրև դրա հետևանք, պահանջարկի աճով, այլ OPEC-ի երկրների կողմից համաձայնեցված գնային քաղաքականությամբ և նավթի արտահանման սահմանափակմամբ¹⁰: Մյուսները էներգետիկ ոլորտի հիմնական պրոբլեմը տեսնում են համաշխարհային տնտեսության արագ աճի պայմաններում համապատասխան էներգետիկ ենթակառուցվածքների հնացման, մաշման և անհամապատասխանության մեջ, հատկապես Ասիական տարածաշրջանում¹¹, ինչպես նաև շատ երկրներում էներգետիկ անվտանգության պետական ռազմավարական ծրագրերի քացակայության մեջ:

Ընդհանուր առմամբ՝ վերլուծելով զանազան վտրձագիտական կարծիքներ, կարելի է հանգել այն եզրակացությանը, որ հեղուկ էներգակիրների շուրջ միջազգային իրավիճակի աշխուժացումը պայմանավոր-

ված է ոչ այնքան դրանց մատակարարման կամ ամկայության մվագմամբ, որքան տարբեր ուժային կենտրոնների աշխարհաքաղաքական շահերի բախման կետերում համագործակցության մվագմամբ, տաքածաշրջանային խնդիրներով և այլն: Չնայած նրան, որ մավթի որոմման և արտահանման տեխնոլոգիաների կիրառման նորամուծությունները նոր հնարավորություններ են ստեղծել էներգակիրների նոր աղբյուրների շահագործման համար (ինչպես Մերձավոր Արևելքում, այնպես էլ Ռուսաստանում, Ղազախստանում և Չինաստանում), սակայն, դրանց հետ կապված ծրագրերի իրականացումը մեծապես կախված է այս մավթային տարածքների շուրջ ընդհանուր հասարակական, քաղաքական և տնտեսական մթնոլորտից: Այս իրողությունը հատկապես վերաբերվում է Ասիական-խաղաղովկիանոսյան տարածաշրջանին (ԱխՏ):

Ասիական-խաղաղովկիանոսյան Տնտեսական Համագործակցության (APEC) անդամ երկրների¹² էներգետիկայի մախարարների՝ 2004թ. հունիսին Մանիլայում կայացած 6-րդ հանդիպման ընթացքում՝ ներկայացվեցին Ասիական-խաղաղովկիանոսյան էներգետիկ հետազոտությունների կենտրոնի (APEREC) կողմից կատարված հետազոտության արդյունքները¹³: Հետազոտությունը հանգում է այն եզրակացության, որ ԱխՏՀ տարածքի էներգետիկ կախվածությունը 1999-2020թթ. ընկած ժամանակահատվածում աճելու է մոտ 60%՝ տարեկան մոտ 2%: Նույն ժամանակահատվածում ԱխՏՀ էներգակիրների արտադրությունն աճելու է տարեկան 0.5%, իսկ կախվածությունը էներգակիրների ներմուծումից կաճի ներկայիս 36%՝ 2020թ. կազմելով 55%:

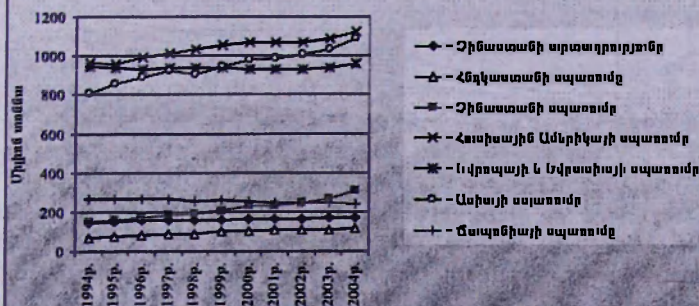
Ինչպես երևում է Աղյուսակ 2-ում բերված տվյալներից և դրա գծապատկերից Ասիական տարածաշրջանի երկրների մավթի սպառման ծավալներն անցյալ դարի 90-ականների վերջին՝ անցնելով Եվրոպական-Եվրասիական տարածքի երկրների սպառման ծավալներից, ներկայումս գրեթե հավասարվել են Հյուսիսային Ամերիկայի ցուցանիշին: Գծապատկերում երևում է նաև Չինաստանի մավթի սպառման ծավալների կտրուկ աճը 2001-2004թթ. ընթացքում: Օրինակ 2004թ. ՉԺՀ - մավթի սպառումը 2003թ. համեմատ աճել է 15.8%¹⁴: Նույն ժամանակաշրջանում մավթի արտադրության ծավալները Չինաստանում աճել են շատ ավելի դանդաղ տեմպերով: 2002թ. Չինաստանն, առաջ անցնելով Ճապոնիայից, մավթի սպառման ծավալներով գրավեց աշխարհում երկրորդ տեղը Սիացյալ Նահագներից հետո¹⁵:

(Աղյուսակ 2) Ասիական-խաղաղովելիանայան տաքածաշրջանի մարդային շուկայի ցածրամիջինը

Ինմնական համարական փոխդաստիարակներ

Միջին տոմոս	1994թ	1995թ	1996թ	1997թ	1998թ	1999թ	2000թ	2001թ	2002թ	2003թ
Չինաստանի արտադրությունը	146.1	149	158.5	160.1	160.2	160.2	162.6	164.8	166.9	169.6
Չինաստանի սպառումը	149.5	160.7	174.4	185.6	193.3	207.2	230.1	232.2	246.9	266.4
Ճապոնիայի սպառումը	267.4	267.6	268.8	265	253.6	257.3	255.5	247.5	243.6	248.9
Հնդկաստանի սպառումը	67.4	75.2	81.1	86.5	92.5	100.3	106.1	107	111.3	113.1
Հուսիսային Ամերիկայի սպառումը	967.9	960.8	994.3	1012.3	1033.3	1058	1071	1071.6	1071.1	1092
Եվրոպայի և Եվրասիայի սպառումը	946.6	939.1	930.9	936.1	942.7	937.9	929.5	934.6	931.4	940.8
Ասիայի սպառումը	809.2	854.5	891.3	926.6	906.6	948.3	983.2	984.2	1008.2	1037

Ասիական-հաղադովկիանոսյան տարածաշրջանի մալթային շուկայի
ցուցանիշների հիմնական իմաստական փոփոխությունները
Աղբյուր՝ «BP Statistical Review of
World Energy, June 2005»

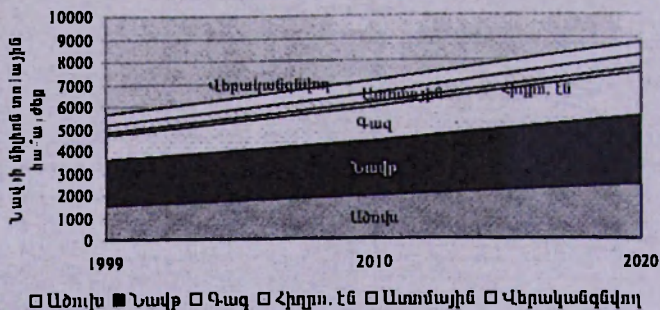

Ասիական-հաղադովկիանոսյան մալթայի շուկայի հիմնական փոփոխությունները

ԱԽՏՀ Ասիական-հաղադովկիանոսյան էներգակիրների հետազոտությունների կենտրոնի կողմից 2002թ. հրապարակված՝ էներգակիրների շուկայում պահանջարկի 1999-2020թթ. կտրվածքով կատարված կախատեսումների համաձայն, ԱԽՏՀ ամրամ երկրների էներգակիրների պահանջարկի կառուցվածքում զգալիորեն մեծանալու են մալթի, գազի և ածխի պահանջարկի մասնաբաժինները: Անգամ մալթային սպառումը նվազեցնելու ծրագրերի իրականացման դեպքում, որոնց մեջ մտնում են արդյունաբերությունում գազային էներգետիկայի կիրառումը, միջուկային էներգետիկայի զարգացումը, այլընտրանքային էներգետիկ աղբյուրների որոնումը և կիրառումը, տեխնոլոգիական նորամուծությունները և այլն, ներկայիս դրությամբ գրեթե անհնար է էականորեն նվազեցնել մալթի օգտագործումը զարգացող երկրների տնտեսության այնպիսի ոլորտներում, ինչպիսիք են ավտոմոբիլային տրանսպորտը և մալթաքիմիական արդյունաբերությունը:

Վերջինիս դեպքում այս հանգամանքը կապված է մալթի վերանշակման ցիկլի ընթացքում տարբեր արդյունաբերական դերիվացիաների արտադրության հանգամանքով: Քանի որ ԱԽՏ տարածաշրջանում կտրուկ աճում են ինչպես ավտոմոբիլային տրանսպորտի քանակը, այնպես էլ՝ մալթաքիմիական արդյունաբերության տարբեր ճյուղերը, հետևաբար անգամ այլընտրանքային էներգետիկ սպառման կառուցվածքի ձևավորման դեպքում, մալթի սպառումն աճելու է այլ էներգակիրների սպառման աճի հետ մեկտեղ:

ԱԽՏՀ անդամ երկրների էներգակիրների պահանջարկը
Աղբյուր՝ Asia Pacific Energy Research Centre 2002

ԱԽՏՀ անդամ երկրների էներգակիրների պահանջարկը

Էներգակիրների հայթայթման համար ծավալվող մրցակցությունը մտահոգություն է առաջացնում Միացյալ Նահանգներում, քանի որ դրա արդյունքում տեղի ունեցող քաղաքական վերադասավորումները կարող են վնասել ԱԽՏ-ում ԱՄՆ ռազմավարական շահերին: Այսպես, 2004թ. հուլիսին ԱՄՆ Կոնգրեսի հետազոտությունների ծառայությունը (Congressional Research Service), վերլուծելով Հյուսիս-Արևելյան Ասիայում էներգակիրների համար ծավալվող մրցակցությունը, մասնավորապես նշում է, որ ներկայումս համաշխարհային էներգակիրների շուկայում տեղի ունեցող փոփոխությունները¹⁶ պայմանավորված են Ասիական տարածաշրջանի էներգակիրների պահանջարկով: Նշվում է, որ սա իր հերթին բխում է ԾԺՀ արագ տնտեսական աճի արդյունքում առաջացած էներգակիրների ներմուծման պահանջարկից: Անդրադառնալով այս համատեքստում ԱՄՆ տարածաշրջանային շահերին հնարավոր վտանգներին՝ ծառայության վերլուծաբանները դրանց շարքում առանձնացնում են Ռուսաստանի Հեռավոր-Արևելյան էներգակիր պաշարների մատչելիությունն ապահովելու համար Գինաստանի, Ճապոնիայի և Հարավային Կորեայի միջև ծավալված մրցակցությունը և, որպես դրա հետևանք, քաղաքական համագործակցության հնարավոր տեղաշարժերը: Նշվում է նաև, որ եթե այս երկրների համապատասխան քաղաքականության համատեքստում էներգակիրների մատակարարման ապահովումը շաղկապվի տարածաշրջանի համընդհանուր անվտանգության համակարգին, ապա այս իրավիճակը շահերի բախում կարող է առաջացնել տարածաշրջանում: Միաժամանակ, ծառայության վերլուծա-

բաւններն ԱՄՆ օրենսդրական և գործադիր մարմիններին այս կապակցությամբ շարադրված իրենց առաջարկություններում, խորհուրդ են տալիս քայլեր ձեռնարկելու համաշխարհային էներգակիների մատակարարման հանգուցակետերում ԱՄՆ շահերի առաջնայնությունը պահպանելու նպատակով: Այս առումով օրինակ առաջարկվում է կանխել Չինաստանի և Հնդկաստանի կողմից ներկայումս ԱՄՆ կողմից ստեղծված ապահով մատակարարումների ցանցի «անհատույց» շահագործումը, ինչպես նաև էներգակիրների ոլորտում համագործակցությունը խթանելու նպատակով նոր կապեր ստեղծել Չինաստանի, Հնդկաստանի, Հարավային Կորեայի և Ճապոնիայի միջև¹⁷:

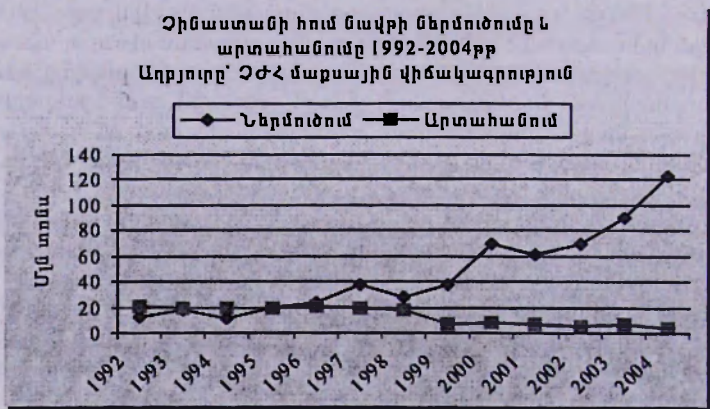
Ամերիկյան զիտական շրջանակների վերլուծությանները բնականաբար արձագանք են գտնում Չինաստանի զիտահետազոտական հաստատություններում և մամուլում: «Որոշ արևմտյան վերլուծաբանների կարծիքով, էներգակիրների «մեծ պահանջարկը» Չինաստանում կվճարի համաշխարհային էներգակիրների կայունությունը, ինչպես նաև կխախտի նավթի և գազի աշխարհաքաղաքական հաշվեկշիռը: Այս տեսակետն արտացոլում է էներգակիրների մեծ սպառում ունեցող պետությունների շահադիտական մտորումները՝ իրենց անձնական շահերի պաշտպանության նպատակով»¹⁸: Բացի այդ, չին տնտեսագետները նավթի գնի կտրուկ բարձրացման պատճառը տեսնում են ոչ այնքան Չինաստանի աճող պահանջարկի մեջ, որքան խոշոր նավթային ընկերությունների կողմից արհեստական շուկայական շահարկումներում¹⁹:

Միաժամանակ, Միացյալ Նահանգների զիտահետազոտական շրջանակների կողմից առաջարկվում է Չինաստանին և Հնդկաստանի ներառել տարածաշրջանային էներգետիկ համագործակցության կառույցներում: Այսպիսի առաջարկներ է մասնավորապես հնչեցրել էներգետիկ անվտանգության ոլորտի հայտնի փորձագետ Միկկալ Հերբերգը ԱՄՆ Սենատի արտաքին հարաբերությունների կոմիտեի անդամներին ներկայացված իր զեկույցում²⁰:

Չինաստանի արտաքին էներգետիկ քաղաքականությունը

Այսպիսով, վերոհիշյալից կարելի է փաստել, որ էներգետիկ անվտանգության ապահովման հարցը լրջագույն մարտահրավեր է Չինաստանի համար, քանի որ այն հարուցել է էներգետիկ պաշարների աշխարհի ամենախոշոր սպառողի՝ ԱՄՆ-ի մտահոգությունը: Ներկայումս հանդիսանալով էներգակիրների աշխարհի երկրորդ խոշորագույն սպառողը ԱՄՆ հետո՝ ՉԺՀ ավանդաբար ինքնաբավ է եղել էներգակիրների մատակարարման ապահովման հարցում: Երկրի հարուստ ածխի հանքավայրերը թույլ են տվել զարգացնելու ածխի վրա հիմնված էներգետիկայի ճյուղերը: Ներկայումս ածուխը կազմում է Չինաստանի էներգա-

կիրճների սպառման մոտ երկու երրորդը: Միսժամանակ Չինաստանի կառավարությունը վերջին տարիներին որոշում ընդունեց ընդլայնելու հեղուկ բնական գազի (ՀԲԳ) կիրառումն արդյունաբերության մեջ՝ նավթից կախվածությունը նվազեցնելու, ինչպես նաև էկոլոգիական նպատակներով: 60-ականների կեսից Չինաստանը հանդիսացել է Ասիական տարածաշրջանի ամենսխառնող նավթային արդյունահանող երկիրը՝ վերջին տարիների ընթացքում արտադրելով մոտ 3 մլն բարել օրեկան: 1980-ականների սկզբից ընթացող արագ տնտեսական վերելքը աստիճանաբար առաջացրեց նավթի պահանջարկի սրընթաց աճ: Արագ տնտեսական զարգացման արդյունքում նավթի պահանջարկը 1985-1995թթ. կտրվածքում կրկնապատկվեց՝ օրեկան մոտ 1.7 մլն բարելից աճելով մինչև 3.4 մլն բարել և 2004թ. դրությամբ հասնելով մոտ 6.6 մլն բարել օրեկան (կամ 308.6 մլն ստոնա) սահմանին²¹: Ներկայումս Չինաստանի նավթային ներմուծումները կազմում են պահանջարկի մոտ 40%:

Չինաստանի էներգետիկ անվտանգության խնդիրները քննելիս՝ հարկ է դիտարկել այն միտումը, որ եթե 1985թ-ին Չինաստանը հանդիսանում էր Արևելյան Ասիայի նավթի առաջին արտահանողը, ապա այսօր նա արդեն առաջին ներմուծողն է, իսկ մինչև 2020թ. չինական նավթային կարիքները պահանջելու են տարեկան նավթի այնքան քանակության ներկրումներ, որքան տարեկան արդյունահանում է Աստուրյան Արաբիան: Չնայած, որ Չինաստանն ունի ՀԲԳ զգալի պաշարներ, զանազան կանխատեսումներով 2010 թվականի դրությամբ ՀԲԳ պահանջարկը նույնպես կգերազանցի ՉԺՀ սեփական արտադրության ծավալները:

Վերտիկալից բխում է, որ չնայած էներգետիկ կախվածությունը միակշռվելու ջանքերին, Հիմաստանը կախվածության միտումը շարունակվելու, իսկ զանազան էներգակիրների ներմուծման ծավալները աճելու են: Այս միտումն ունի վճռորոշ նշանակություն Հիմաստանի ամբողջ կենսագործունեության և քաղաքականության համար: Ինտենսիվ ուղղակի ներդրումների արդյունքում սրընթաց արդյունաբերական զարգացումը 2003-2004թթ. դրությամբ Հիմաստանի որոշ արդյունաբերական մահանգներում առաջացրեց էլեկտրականության հովհարային անջատումներ²²: Այս իրողությունը վնասում է ոչ միայն Հիմաստանի արդյունաբերությանը, այլև այս երկրում տարեկան մոտ 50 մլրդ արտաքին ներդրում կատարող օտարերկրյա ներդրողներին:

Երկրի ներսում դեռևս գոյություն ունի տեսակետ, համաձայն որի պետք է շարունակել սեփական ռեսուրսների հաշվին տնտեսական պահանջումների բավարարման գիծը՝ մեծացնելով ներքին մավթի և գազային հանքերի արդյունահանման ծավալները և միաժամանակ զարգացնելով այլ էներգետիկ աղբյուրները՝ էներգետիկ ինքնուրույնությունը պահպանելու նպատակով: Բացի դրանից, այդ տեսակետը հաշվի է առնում այն պատմական փորձը, որ Արևմուտքի էներգետիկ կախվածությունը Միջին Արևելքից բերեց ի վերջո 1970-ականներին մավթային էմբարգոյի կիրառմանը, իսկ Ռուսաստանի հետ հարաբերությունները խորհրդային շրջանում հայտնվեցին փակուղային վիճակում: Նման իրավիճակների կրկնության հավանականությունը լուրջ սպառնալիքներ կառաջացնի Հիմաստանի ազգային և տնտեսական անվտանգության համար: Մյուս տեսակետը պնդում է, որ էներգետիկ կախվածությունը ժամանակակից գլոբալ շուկայում անխուսափելի երևույթ է. ուստի, պետք է ապահովել Հիմաստանի և նրա մավթային ընկերությունների ներկայությունը խոշոր մավթային շուկաներում:

Ներկայումս Հիմաստանը ներմուծում է իր մավթը 20 երկրներից: 2004-05թթ.-ին Հիմաստան ներմուծվող մավթի 60% գալիս էր հինգ երկրից՝ Սաուդյան Արաբիա, Օման, Անգոլա, Իրան և Ռուսաստան: Ընդ որում, 2004թ. Ռուսաստանից մավթային ներկրումները 2003թ. հետ համեմատ կրկնապատկվել էին՝ հասնելով 10.77 մլն. տոննայի: Սակայն, Մերձավոր Արևելքի տարածաշրջանը շարունակում է ներառել չինական մավթային ներկրման աղբյուրների շուրջ 40%: Աֆրիկյան մայրցամաքից եկող ներկրումները կազմում են մոտ 20%: Մոտակա տարիներին Հիմաստանի համար մավթային ներկրումների խոշոր աղբյուրներ կդառնան Ռուսաստանը (խողովակաշարով և երկաթուղով), Միջին Ասիական՝ (խողովակաշարով) և Աֆրիկյան²³ երկրները, ինչի մասին կխոսվի հաջորդիվ:

(Աղյուսակ 3) Չինաստանի հում նավթի ներկրման աղբյուրները (%)

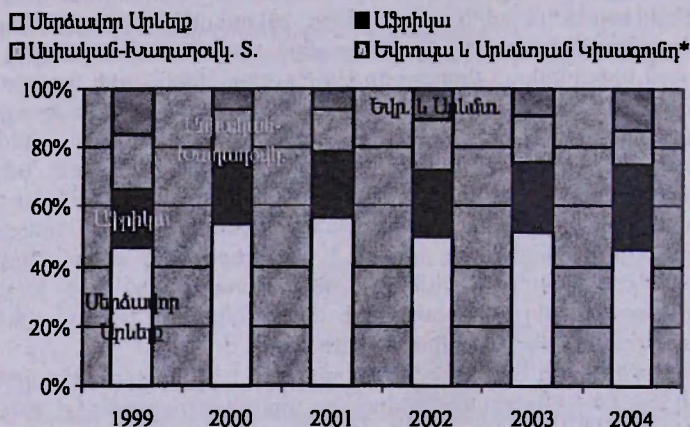
Աղբյուրը՝ ՉԺՀ մաքսային վիճակագրություն

Տարածաշրջան \ Տարեթիվ	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Մեծավոր Արևելք	46.1	53.5	56	49.5	50.8	45.4
Աֆրիկա	19.8	24.1	22.7	22.7	24.3	28.7
Ասիական-խաղաղօվկ. Ս.	18.6	15.1	14.4	17	15.2	11.5
Եվրոպա և Արևմտյան Կիսագունդ*	15.4	7.2	6.9	10.6	9.5	14.3

*Նաև Ռուսաստան, Ղազախստան, Բրազիլիա, Արգենտինա, Վենեսուելա, Նորվեգիա

Չինաստանի հում նավթի ներկրման աղբյուրները (%)

Աղբյուրը՝ ՉԺՀ մաքսային վիճակագրություն

Միաժամանակ, 2004թ. Չինաստանի հարավային նահանգներում սկսվել է նավթի ռազմավարական պահեստի ենթակառուցվածքների շինարարությունը, որտեղ հնարավոր կլինի կուտակելու մոտ 20-30 օրվա նավթային պաշարներ: Հետագայում այս հզորությունները ծրագրվում է մեծացնել²⁴:

Էներգակիրների պահանջարկի կտրուկ աճով առաջացած կախվածությունը արտաքին ներկրումներից ակտիվություն է առաջ բերել Չինաստանի էներգետիկ դիվանագիտության օրագարկում, խթանելով էներգետիկ համագործակցության իրականացման տեմպերը²⁵: Ինչպես

արդեն նշվեց՝ Չինաստանի էներգետիկ անվտանգության համար առաջնահերթ նշանակություն ունի Մերձավոր Արևելքի տարածաշրջանը և Չինաստանի կախվածությունը նավթային ներկրումներից ստիպում է Չինաստանին ակտիվացնելու դիվանագիտական ջանքերն այս տարածաշրջանում: 2004թ. ԾԺՀ նավթային ներկրումների ավելի քան 45% իրականացվել է մերձավորարևելյան երկրներից: Միայն Իրանից իրականացված նավթի ներկրումները 2004թ. կազմեցին ԾԺՀ ընդհանուր նավթի ներկրումների 11%: Չինաստանն ու Իրանը ստորագրել են մոտ 70 ԱՄՆ դոլարի գումարի չափով նավթի և գազի արդյունահանման և առևտրի ոլորտում համագործակցության համաձայնագիր, որով Չինաստանը պարտավորվել է մասնակցել հսկայական Յադավարան նավթադաշտի զարգացմանը և 30 տարվա ընթացքում գնել 250 մլն տոնա ՀԲԳ, իսկ Իրանը՝ օրեկան Չինաստան արտահանելու 150 հզր բարել նավթ²⁶ 25 տարվա ընթացքում²⁷: Ի լրումն դրա, չինական «Աինոպեյկ» ընկերությունը 2004թ. ձեռք է բերել իրավունք շահագործելու Սաուդյան Արաբիայի ալ-Խալի ավազանի բնական գազի հանքերը: Հատկանշական է, որ սաուդյան նավթի մատակարարումները Չինաստանին աճում են, մինչդեռ ԱՄՆ-ի դեպքում դրանք նվազում են:

Չինաստանը հանդես է բերում նաև աճող հետաքրքրություն ավելի հեռավոր տարածաշրջաններից, մասնավորապես՝ Աֆրիկայից և Հարավային Ամերիկայից, էներգակիրների ներմուծման գործում: Այսպես, չինական CNPC ընկերությունը Ատլանտյան օվկիանոսում տնօրինում է նավթային կոնսորցիումի 40%- այնտեղից օրական արտահանելով մոտ 300 հզր. բարել նավթ: ԾԺՀ-ն շահագրգռված է նաև այլ աֆրիկյան երկրների, մասնավորապես՝ Անգոլայի, Հասարակածային Գվինեայի էներգետիկ պաշարների արտահանման մեջ: Հարավային Ամերիկայում Չինաստանը համագործակցություն է էներգետիկ բնագավառում հաստատել Բրազիլիայի, Էկվադորի և Վենեսուելայի հետ²⁸:

Այստեղ հարկավոր է նշել, որ «էներգետիկ անվտանգության» հասկացությունն իր մեջ ներառում է ոչ միայն էներգակիրների աղբյուրների ձեռք բերման, այլ նաև մինչև օգտագործման վայր դրանց անվտանգ տեղափոխման տարրը: Չինաստանի աճող կախվածությունը Միջին Արևելյան նավթային ներկրումներից հարուցում է ԾԺՀ դեկավարության մտահոգությունը Հնդկական Օվկիանոսից Հարավ-Չինական ծով տանող ծովային ուղիների ապահովության կապակցությամբ: Փաստորեն Չինաստանի ամբողջ միջինարևելյան նավթը (ինչպես նշել էինք վերևում՝ 2004թ. կազմել է ներկրումների մոտ 45%) Չինաստան է բերվում Մալաքյան նեղուցով, որով անցնում է աշխարհի բոլոր նավթանավերի 15%²⁹:

Չինաստանի արտաքին քաղաքականության ծրագրավորողները լուրջ են գիտակցում Հնդկական օվկիանոսի նշանակությունը ամբողջ Ա-

սիական-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի համար, քանզի Հնդկական օվկիանոսի ավազանում են անցնում ԱՄՏ-ի ծովային տեղափոխումների մայրուղիները: Միացյալ Նահանգները ի վիճակի են գալել Չինաստանի գործողությունները Արևելյան Ասիայի տարածաշրջանում հենց նավթային արգելանքի հաստատման կամ Չինաստանի համար կենսական նշանակություն ունեցող Մալաքայի նեղուցների շրջափակման քայլերով: Սակայն, այս տեսակետը հաշվի չի առնում այն հանգամանքը, որ Չինաստանում քաջ գիտակցում են ներկայիս համաշխարհային տնտեսության փոխլրացմող և փոխկապակցված բնույթը: Չինաստանը ներկայումս հանդիսանում է ԱՄՆ ամենախոշոր արդյունաբերական ընկերություններից մի քանիսի հիմնական պատվիրատուն, ինչպես նաև տարեկան գնում է ԱՄՆ զանազան տեսակի պարտատոմսերի բավականին զգալի չափաքաժին: Եթե հաշվի առնել երկու երկրների փոխադարձ շահագրգռվածությունը, քաղաքական երկխոսության մակարդակը, տնտեսական կապերի ծավալները և էներգետիկ ոլորտում տեխնոլոգիաների զարգացումը, ապա տվյալ հարթությունում ուղղակի առճակատումն ԱՄՆ և ՉԺՀ միջև գրեթե անհնար է: Սակայն, քանի, որ Չինաստանի ակտիվությունը էներգակիրների շուկայում պայմանավորված է ներկայիս համաշխարհային շուկայական հարաբերությունների տրամաբանությամբ, որտեղ ցանկացած տեսակի դիվերսիֆիկացումն ապահովում է հարաբերությունների կայունությունը, ՉԺՀ կշարունակի այս ուղղությամբ ջանքեր գործադրել և հակված կլինի իր էներգետիկ անվտանգությունն ապահովելու նոր տարածաշրջանային ինտեգրացիոն գործընթացների միջոցով, օրինակ՝ Շանհայի Համագործակցության Կազմակերպության անդամների՝ Ռուսաստանի և Ղազախստանի հետ փոխշահավետ էներգետիկ համագործակցության ձևով:

2006թ. ապրիլի վերջին սկսվեց Ռուսաստանի Արևելյան Ափերից Ասիական տարածաշրջան նավթի արտահանման խողովակաշարի շինարարությունը: Խողովակաշարը Իրկուտսկի շրջանի Թայշետ քաղաքի մոտ գտնվող նավթի հանքավայրը միացնելու է Ռուսաստանի հեռավորարևելյան ծովափնյա Նախոդկա քաղաքի մոտ գտնվող Պերեվոգմայա նավահանգստին: Խողովակաշարով տարեկան հնարավոր կլինի տեղափոխել տարեկան 80 մլն ստնա նավթ³⁰: Նավթի հիմնական գնորդները կլինեն Չինաստանը, Ճապոնիան և Հարավային Կորեան: Ծրագրի ընդհանուր գինը կազմելու է մոտ 15 մլրդ ԱՄՆ դոլար: Այս նախագծի իրականացման առանձնահատուկ կարևորությունը կայանում է նրանում, որ ինչպես Չինաստանը, այնպես էլ Ճապոնիան, որը Մերձավոր Արևելքից ներկրում է իր նավթային պահանջարկի մոտ 90%, ստանում են նավթային ներկրումների այլընտրանքային աղբյուր՝ նվազեցնելով իրենց կախվածությունը Հնդկական օվկիանոսով անցնող ծովային ուղիներից: Բա-

ցի այդ, նավթամուղի առանձին ճյուղ է կառուցվելու դեպի Չինաստան, որը ռուսական Սկոպոդոդինո քաղաքից կձգվի մինչև չինական Դացինը:

Այս փաստն ուշագրավ է այն առումով, որ 90-ականների վերջին Սիբիրի նավթային հանքավայրերից Խաղաղօվկիանոս նավթամուղի շինարարության ծրագրերը մի քանի անգամ վտարվելուց են կրել: Սկզբում համաձայնվելով նավթամուղն անցկացնել Չինաստանով, որի դեպքում ՉԺՀ-ն կստանար նավթի զմամբ որոշակի առավելություն այլ երկրների նկատմամբ, Ռուսաստանն այնուհետև բանակցություններ սկսեց Ճապոնիայի հետ նավթամուղի դեպի Խաղաղ օվկիանոսյան ափ անցկացման վերաբերյալ: Չնայած, որ նավթամուղն այնուամենայնիվ կառուցվելու է դեպի Խաղաղօվկիանոսյան ափ, սակայն, 2006թ.-ի մարտին Ռուսաստանի և Չինաստանի միջև ստորագրվեց էներգետիկ ոլորտում համագործակցության համաձայնագրերի փաթեթ, ըստ որի բացի վերևում նշված նավթամուղի ճյուղավորումից, Ռուսաստանից Չինաստանն կանցկացվեն երկու գազամուղ՝ տարեկան համապատասխանաբար 60 և 80 մլրդ խր/մ հզորությամբ: Գազի առաջին խմբաքանակը սպասվում է 5 տարի հետո³¹: Ինչպես նշել էինք Չինաստանում մեծանում է նաև բնական գազի պահանջարկը, որն այսօր կազմում է էներգետիկ կարիքների 3%: Այս առումով հեռանկարային է համարվում Ռուսաստանի Իրկուտսկի շրջանում գտնվող Կովիկտա գազային հանքերի համալիրը, որը փաստացի տվյալներով այսօր աշխարհի ամենամեծ գազի հանքն է: Ընդհանուր առմամբ, Արևելյան Սիբիրում առկա գազի խոշորագույն հանքերը (մոտ 915 մլրդ. խորանարդ մետրի հասնող պաշարներով) կունենան լուրջ ներգործություն Չինաստանի, ինչպես նաև ամբողջ Հյուսիս-Արևելյան Ասիայի երկրների գազացման վրա: Սպասվում է, որ 2006 թվականին Չինաստանը ներկրելու է Ռուսաստանից 15 մլն. բարել նավթ:

Ներկայիս և ապագա ռուսական վարչակարգերի համար դեպի Չինաստան, ինչպես և ամբողջ Արևելյան Ասիայի շուկաներ ռուսական էներգակիրների արտահանումը ձեռք է բերում բացառիկ նշանակություն շուկաների դիվերսիֆիկացման տեսանկյունից: Բացի այդ, տվյալ նախագծի իրականացումը կմեղմացնի Հյուսիս-Արևելյան Ասիայի երկրների մրցակցությունը Սիացյալ Նահանգների հետ արդեն մերձավորարևելյան նավթային ռեսուրսների համար, ինչը զսպող ազդեցություն կունենա նաև համաաշխարհային նավթային գների համար:

Չինաստանի համար էներգակիրների կարևորագույն աղբյուր է դառնում Կենտրոնական Ասիան, որը կապահովի Չինաստանի ավելի մվազ էներգետիկ կախվածությունն ինչպես մերձավորարևելյան երկրների, այնպես էլ Ռուսաստանի էներգակիրներից: Չինաստանը տեսնում է Վազախստանը որպես նավթի և գազի մատակարարումների ավելացման կարևոր աղբյուր ու տարանցիկ ուղի:

2005թ. դեկտեմբերին ավարտվեց Ղազախստանից Չինաստան Աթաու-Ալաշանքուու 1000 կմ մավթամուղի շինարարությունը, որով հնարավոր կլինի Ղազախստանից Չինաստան տարեկան 20 մլն տոննա (140 մլն բարել) մավթ արտահանել, իսկ 2005թ. հոկտեմբերին Չինաստանի Ազգային Նավթային Ընկերությունը (CNPC) 4.2 մլրդ դոլարով ձեռք բերեց կանադական Պետրոդազախստան (PetroKazakhstan) ընկերությունը, որը Ղազախստանում ունի մավթի հարուստ հանքավայրեր³²։ Սա մինչ այժմ որևէ չինական ընկերության ամենախոշոր ձեռքբերումն է արտասահմանում։ Չինաստանի Ազգային Նավթային Ընկերության կողմից Պետրոդազախստանի ձեռքբերումից հետո միայն մեկ ամսվա ընթացքում մավթի արտադրության ծավալները օրեկան 150 հզր բարելից հասան 200 հզր բարելի³³ (2004թ. Չինաստանը ներկրել է օրեկան 6.6 մլն բարել մավթ)։ Փաստորեն, ի տարբերություն ռուսականի, ղազախական մավթի Չինաստան ներմուծման մախազիծը, որի արժեքը մոտ 10 մլրդ. ԱՄՆ դոլար է, արդեն կյանքի է կոչվել։ Այդ մախազիծը Ղազախստանի համար աշխարհաքաղաքական այլընտրանք է ինչպես Թեմզիկ-Նովոռոսիյսկ, այնպես էլ Բաքու-Ջեյհան մավթամուղերին։

Ռուսական Ռոսնեֆտ և Տրանսնեֆտ ընկերությունները 2006թ. ապրիլին, չսպասելով Թաշեռ-Նախոդկա մավթամուղի շինարարության ավարտին, սկսեց մավթի մատակարարումները Չինաստան նորակառույց Աթաու-Ալաշանքուու մավթամուղով³⁴։ Ծրագրվում է այս տարվա ընթացքում մատակարարումների ծավալները հասցնել օրեկան 1.3 մլն տոննայի։ Այս փաստերը վկայում են այն մասին, որ ներկայիս դրությամբ հանգուցալուծում են ստացել Ռուսաստանի և Չինաստանի միջև Ղազախստանում այս համատեքստում հնարավոր մրցակցության խնդիրները։ Մեր կարծիքով՝ այս երկրների միջև հաջող համագործակցության գրավականն են արդեն մոտ 10 տարի ընթացքով տարածաշրջանային ինտեգրացիոն գործընթացները։

Այսպիսով, ելնելով վերևում ներկայացված տվյալներից և կատարված վերլուծությունից, մենք կարող ենք հանգել այն եզրակացության, որ էներգետիկ անվտանգության հետ կապված նոր միջազգային իրավիճակում Չինաստանը շարունակելու է ջանքեր գործադրել իր էներգետիկ անվտանգության ապահովման և տնտեսական զարգացման համար անհրաժեշտ էներգակիրների ձեռքբերման գործում։ ՉԺՀ պետք է լիովին օգտագործի էներգետիկ պահանջարկով ստեղծված պատմական հնարավորությունը ստրատեգիական գնորդի իր առավելությունը լավագույնս օգտագործելու և այլ երկրների հետ համագործակցությունն ամրապնդելու նպատակով³⁵։ Այս իրավիճակում մավթ արտահանող և մավթ սպառող երկրների միջև հարաբերություններում հնարավոր է զարգացումների երկու սցենար՝ ինտեգրացիա կամ առճակատում։ Միևնույն ժամանակ օբյեկտիվ աշխարհաքաղաքական և տնտեսական

իրողությունները պարտադրելու են ինչպես Չինաստանի, այնպես էլ յուրաքանչյուր այլ միջազգային խոշոր դերակատարի էներգետիկ անվտանգության ապահովման համար միացյալ ռացիոնալ միջազգային ռազմավարության մշակում և իրագործում:

Պետք է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ վերոհիշյալ քայլերն իրենց լուրջ ազդեցությունն են թողնելու Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում ընթացող զարգացումների վրա՝ հաշվի առնելով տարածաշրջանի դիրքը, դերակատարումը և նշանակությունը միջազգային էներգետիկ խաղաղաշտում: Անդրադարձները Հարավային Կովկասի համար կունենան երկարաժամկետ բնույթ, քանի որ դրանք փոփոխություններ են մտցնում մեր տարածաշրջանում առկա հիմնական ուժային կենտրոնների պահվածքում: Էներգետիկ անվտանգության առանձնահատուկ կարևորությունը կարող է ինչպես մեղմացնել, այնպես էլ սրել մրցակցությունը էներգակիրների մատակարարման այնպիսի մայրուղիների շրջանում, ինչպիսին է Բաքու-Ջեյհան նավթամուղը: Հաշվի առնելով համաշխարհային տնտեսության փոխկապակցված բնույթը, ինչպես նաև տնտեսության անվտանգության դերը գոյություն ունեցող երկրների ազգային անվտանգության համար, այս գործընթացները առաջին հերթին իրենց կդրսևորեն որպես լարվածության զսպման մեխանիզմ:

MNATSAKAN SAFARYAN and SUREN BAGHDASARIAN

THE FACTOR OF ENERGY SECURITY UNDER THE CURRENT INTERNATIONAL DEVELOPMENTS: CHINA'S CASE

This paper discusses the issues of China's energy security under the light of the strengthening international competition for the hydrocarbons, which assumes strategic importance for all big international actors, and especially for China. Here are considered some of the aspects of international politics that came into light by the rapid change of world crude oil demand and supply equilibrium, and the implications thereupon. A special attention is paid to the issue of the energy security of China as one of the decisive factors of today's world economy and world politics. Describing the current trends in oil and natural gas market, the relations of China in energy area with its major partners, the authors come to a conclusion that China is seriously concerned with the issue of its own security energy and will continuously make further efforts to secure stable supply of oil necessary to satisfy the country's growing economy. The paper also considers some of the repercussions of these processes on South Caucasus.

1. «Էներգետիկ անվտանգությունը» տարբեր տեսակի էներգիայի անխափան մատչելիությունն է քաղաքար քանակով և մատչելի գներով (United Nations Development Program, 2000)
2. Zhao, Hongtu New Features of Int'l Energy Security Situation, , Contemporary International Relations, Vol. 15 No. 7, July 2005, China Institutes of Contemporary International Relations, Beijing, China, p. 20.
3. Beehner, Lionel, Global Oil Trends, December 30, 2005, Council on Foreign Relations: http://www.cfr.org/publication/9484/global_oil_trends.html .
4. Kiesow, Ingolf, Quest for Oil and Geostategic thinking, Energy and Security, The China and Eurasia Forum Quarterly, Volume 3, No.3, November 2005, Central Asia-Caucasus Institute & Silkroad Studies Program.
5. Bremmer, Ian, Prices transform oil into a weapon, , August 27, 2005, International Herald Tribune: <http://www.iht.com/articles/2005/08/26/news/edbremmer.php>
6. Running on empty? Prospects for future oil supplies, No. 14 November 2000, Baker Institute Study, James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University, p. 1
7. Zhao, Hongtu, New Features of Int'l Energy Security Situation, Contemporary International Relations, Vol. 15 No. 7, July 2005, China Institutes of Contemporary International Relations, Beijing China, p. 20
8. Saepong, Myra, Crude sets fresh four-month high: Iran and Nigeria concerns send oil above \$67 a barrel, January 20, 2006, Market Watch
9. 1973 և 1973 թվականների էներգետիկ ճգնաժամների պաճառն էին համապատասխանաբար Արաբ-իսրայելական պատերազմի և իրանական հեղափոխության հետ կապված մավթային մատակարարումների խափանումները
10. Эдельмен, Морри, Подлинные проблемы нефтяного рынка (MIT), Regulation, "The Cato Institute", Vol. 27. № 1 (Spring 2004)
11. Morse, Edward L. and Jaffe, Amy Myers, Strategic Energy Policy Challenges for 21st Century, Report of Independent Task Force Cosponsored by James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University and Council on Foreign Relations, Council on Foreign Relations Press, p. 4:
<http://www.cfr.org/content/publications/attachments/Energy%20TaskForce.pdf>
12. ԱՆՏՀ անդամն երկրներն են Ավստրալիան, Բրունեյը, Կանադան, Ինդոնեզիան, Ճապոնիան, Մալազիան, Նոր Զելանդիան, Ֆիլիպինները, Սինգապուրը, Հարավային Կորեան, Թայլանդը, Սիաոցյալ Նահանգները, Չինաստանը, Սեբիկան, Պապուա Նոր Գվինեան, Չիլին, Պերուն, Ռասստանը, Վիետնամը, ինչպես նաև Սյանգանը և Թայվանը՝ որպես առանձին տնտեսական տարածքներ
13. Fujitomy, Masaharu, APEC Energy Outlook and Security Issues, Presentation, June 2004, APERC: [ttp://www.icej.or.jp/aperc/pdf/APERC_EMM_Summary.pdf](http://www.icej.or.jp/aperc/pdf/APERC_EMM_Summary.pdf)
14. BP Statistical Review of World Energy, June 2005, p. 9
15. Ibid

16. Rising Energy Competition and Energy Security in North East Asia: Issues for US Policy, July 14, 2004, CRS Report for Congress, Congressional Research Service, Library of Congress: <http://ncseonline.org/NLE/CRSreports/04Jul/RL32466.pdf>
17. Morse, Edward L., The US and the Changing Geopolitics of Asian Energy, Presentation, Conference on Asian Energy Security and Implications for the US, September 29, 2004, National Bureau of Asian Research: <http://www.nbr.org/programs/energy/conferences/2004/presentations/morse.pdf>
18. Zhao, Hongtu, New Features of Int'l Energy Security Situation, Contemporary International Relations, Vol. 15 No. 7, July 2005, China Institutes of Contemporary International Relations, Beijing China, p. 26
19. People's Daily Overseas Edition, China's Oil Import Not to Blame For Global Price Hike, November 2005, Front Page: http://english.people.com.cn/200511/28/eng20051128_224278.html
20. Herberg, Mikal E., Asia's Energy Insecurity, China, and India: Implications for the US, July 26, 2005, Testimony, United States Senate Committee on Foreign Relations, p. 15-16: <http://www.senate.gov/~foreign/testimony/2005/HerbergTestimony050726.pdf>
21. BP Statistical Review of World Energy, June 2005, p. 9
22. Aling, Zhang, Yanjia Wang and Alun Gu, Energy Updates of 2003-2004 in China, May 2004, Tsinghua University, Beijing China, Asian Energy Security Workshop organized by the Nautilus Institute for Security and Sustainability of Berkeley, California in collaboration with the Energy and Environmental Technology Center (EETC) at Tsinghua University, Beijing, China: <http://www.nautilus.org/archives/energy/AES2004Workshop/papers.html>
23. Herberg, Mikal E., Asia's Energy Insecurity, China, and India: Implications for the US, July 26, 2005, Testimony, United States Senate Committee on Foreign Relations, p.5: <http://www.senate.gov/~foreign/testimony/2005/HerbergTestimony050726.pdf>
24. Storey, Ian, China's "Malaca Dilemma", China Brief, Volume VI, Issue 8, April 12, 2006, The Jamestown Foundation, p. 5
25. Ճառ, Հոնգթու, Էներգետիկայի անվտանգության միջազգային իրավիճակը և Չինաստանի էներգետիկ դիվանագիտությունը, Անդալուսիայի միջազգային ուսումնական կենտրոնի և անվտանգությանը 2004/2005, Չինաստանի արդի միջազգային հարաբերությունների ինստիտուտ, էջ 45 (չինարեն, քարոզամույթում)՝ Սնացական Սափարյանի)
26. Համեմատության համար՝ 2004թ. Չինաստանն օրեկան մերմուծել է 2.5 մլն բարել օրեկան:
27. Zweig, David and Bi, Jianhai, China's Global Hunt for Energy, Foreign Affairs, September/October 2005, Volume 84, Number 5, Council on Foreign Relations, p. 28-29
28. Չինաստանը պարտավորվել է ներդնել 350 ԱՄՆ դոլար Վենեսուելայի նավթային ենթակառուցվածքների զարգացմանը և 60 մլն ԱՄՆ դոլար զազային նախագծերում
29. Storey, Ian, China's "Malaca Dilemma", China Brief, Volume VI, Issue 8, April 12, 2006, The Jamestown Foundation, p. 4

30. Radio Free Europe, Russia Starts Construction of Asian Oil Pipeline, April 28, 2006.
31. Sam, Knight, Putin fails to satisfy China's hunger for energy, Times Online, March 21, 2006.
32. The Associated Press, China Says Pipeline with Kazakhstan Complete, Hails Prospects for Closer Cooperation, Shanghai, China, 14 December, 2005.
33. An Bei, PetroKazakhstan Inc. fine after CNPC's takeover, Xinhua, Beijing, 13 January, 2006.
34. Blagov, Sergei, Russian Oil to flow to China even before pipeline completed, Eurasia Daily Monitor, Volume 3, Issue 84, 1 May, 2006, The Jamestown Foundation, p. 5.
35. Zhao, Hongtu, New Features of Int'l Energy Security Situation, Contemporary International Relations, Vol. 15 No. 7, July 2005, China Institutes of Contemporary International Relations, Beijing China, p. 26.